

عوامل اجتماعی و نقش مرجعیت در قیام ۱۵ خرداد

۲۹ خرداد ۱۳۹۴ ساعت ۱۳:۱۳

ویژگی اصلی قیام ۱۵ خرداد، جنبه مذهبی آن بود که با حضور رهبران مذهبی و روحانیت معظم شیعه، توده های مختلف مردم ایران نیز در آن مشارکت جستند. از دیگر خصوصیات قیام که ریشه در شرایط اجتماعی و مختصات معنوی مردم و رهبری جنبش داشت نیز، می توان به موارد زیر اشاره کرد:

"پانزده خرداد... نقطه عطفی در تاریخ و مبداء این نهضت است. آنها که در پانزده خرداد قیام کردند، قیام مردانه کردند و در مقابل دژخیمان نه گفتند و به شهادت رسیدند، آنها مبداء این نهضت عظیم شدند." امام خمینی (ره) - ۹/۸/۱۳۵۸

ظهور امام خمینی (ره) در اوایل دهه چهل، منشاء دو تحول عظیم در تاریخ معاصر ایران شده است. از یک سو ایشان سکوتی را که از نهضت مشروطیت به این سو بر فضای حوزه علمیه قم سایه افکنده بود، شکست و با تحریم تقیه و کشاندن مبارزه به کانون اصلی فعالیت های مذهبی (حوزه علمیه قم) برای همیشه به انگاره جدایی دین از سیاست خط بطلان کشید و از سوی دیگر، با طرح اندیشه غیر التقاطی و خالص دینی خود، بدون آنکه حزب و سازمانی تشکیل دهد، توده مردم را به برپایی دولتی دعوت کرد که به لحاظ ساختار و ماهیت، با سلطنت تفاوتی آشکار داشت.

بنا به تاکید خود امام (ره) این نهضت ریشه در حوادث و رویدادهای سه سال -حد فاصل سال های ۱۳۴۰-۱۳۴۳ دارد که نقطه عطف آن، قیام پانزده خرداد سال ۱۳۴۲ قلمداد می گردد. البته با تاکید بر این نکته که قیام مذکور برخاسته از پیش زمینه هایی است که پس از رحلت آیت الله بروجردی و طرح مرجعیت امام (ره) و همچنین ایستادگی در برابر مخالفت های علنی شاه با قانون اساسی مشروطیت و دین مبین اسلام، به تدریج شکل گرفته است. (۱)

امام خمینی (ره) با نفی تز استعماری جدایی دین از سیاست و با صدور فرمان تحریم تقیه، نقطه عطفی در فرهنگ سیاسی کشور ایجاد کرد که پایان دوران از خودبیگانگی را بشارت می داد.

منشاء و خاستگاه قیام پانزده خرداد، اندیشه های روحانیت مبارز شیعه به رهبری حضرت امام خمینی (ره) بوده است. در اندیشه ها و تفکر آن حضرت، تشکیل حکومت اسلامی و اجرای احکام اسلامی جایگاه خاصی داشت. بر این اساس، پیاده شدن قوانین اسلام در حوزه های سیاست، اقتصاد، فرهنگ و اجتماع از انگیزه های اصولی نیروهای مذهبی محسوب می شد. اما با توجه به تخطی

رژیم شاه از حدود الهی و عدم اجرای احکام اسلام، امر به معروف و نهی از منکر، دفاع از سنت ها و ارزشهای اسلامی، مقابله با برنامه های استعماری آمریکا و اسرائیل، مبارزه با حاکمیت و گسترش فرهنگ غربی که منافعی با معیارهای فرهنگ اسلام ناب محمدی بود از انگیزه های نسل جدید روحانیت، برای ورود به عرصه سیاسی کشور و وقوع قیام پانزده خرداد به شمار می رفت.

بنابراین، آنچه ۱۵ خرداد را نسبت به دیگر رخدادهای تعیین کننده تاریخ کشورمان متمایز ساخته، "دینی" یا به تعبیری "اسلامی" بودن آن است. که این همه از رهگذر رهبری یک عالم آگاه و زمان شناس و دردمند صورت گرفته است. که دغدغه اسلام و ارزش های معنوی دین را که ریشه در فطرت مردم دوانده بود، در راس توجه خود قرار می داد. این مبارزه به منزله اصلاح طرز تفکر و روحیه مردم ایران بود که رژیم شاه را بر سر دو راهی خطرناکی قرار می داد. چون از یک سو، رهبری مذهبی شیعه، سیاست های استبدادی شاه را به طور علنی و رسمی مورد حمله قرار می داد و از سوی دیگر، دولت از رویارویی علنی با مذهب بیمناک بود.

بنابراین، قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ دارای ویژگی هایی بود که هیچ یک از جنبش های سیاسی-اجتماعی پیشین ایران، واجد همه این خصوصیات نبوده اند. این مساله، قیام ۱۵ خرداد را یک حرکت سیاسی-اجتماعی و فکری - فرهنگی منحصر به فرد می سازد که نقطه عطفی در سیر تحولات سیاسی-اجتماعی ایران پدید آورد و سمت و سوی مذهبی بدان بخشید.

ویژگی اصلی قیام ۱۵ خرداد، جنبه مذهبی آن بود که با حضور رهبران مذهبی و روحانیت معظم شیعه، توده های مختلف مردم ایران نیز در آن مشارکت جستند. از دیگر خصوصیات قیام که ریشه در شرایط اجتماعی و مختصات معنوی مردم و رهبری جنبش داشت نیز، می توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف- حضور قدرتمند مرجعیت به مثابه مهمترین عامل گردآوری نیروهای سیاسی: تحولی که در حوزه ها، روحانیت و مرجعیت پدیدار گشته بود، آرام آرام حرکت مردم را به سمت و سوی تداوم و نیل به اهداف و آرمانهای دینی-سیاسی سوق داد. در جستار پیرامون ۱۵ خرداد و بستر شکل گیری آن، بیش از هر چیز باید اسلام ستیزی یا به تعبیری "اسلام زدایی" رژیم پهلوی را سبب ساز حضور و هماهنگی و پیوند روحانیت و ملت دانست. در حقیقت، این گرایش های دیرینه و فطری مردم ایران بود که قیام ۱۵ خرداد را آغاز حرکتی رو به پیش ساخت و خون و کلام مجاهدان اسلام خواه و استقلال طلب و آزادی جو را در پناه انقلاب ۵۷ به بار نشانید. پیش از پانزده خرداد، هیچ مرجع تقلیدی به گستردگی و پایداری امام خمینی (ره) وارد عرصه مبارزه و سیاست نشده و عزم استوار خویش را برای دگرگونی رژیم و جایگزینی حکومت قانون و معنویت اسلام آشکار نساخته بود. مخالفت ها و ناسازگاری هایی که میان مبارزان ملی و مذهبی، پس از قیام ۱۵ خرداد به تدریج دامن گسترد و در نهایت جدایی آنها را سبب گشت، بی شک به دلیل بیگانگی از مرجعیت یا دل بستگی بدان بوده است. از این رو باید در تحلیل خاستگاه قیام ۱۵ خرداد، از مرجعیت و رهبری روحانی امام (ره) به عنوان یک شاخص یاد کرد تا بتوان اندیشه درست را از نادرست بازشناخت.

ب- نشانه رفتن اصل نظام شاهنشاهی: بر خلاف سایر رهبران نهضت های پیشین که در تلاش برای اصلاح امور بودند، یکی از

مهمترین تفاوت های جنبش امام با سایر جنبش ها، تلاش امام برای "تغییر" بود. ۱۵ خرداد، فرصت مناسبی به دست داد تا این تفاوت آشکار بروز نماید و اصل نظام شاهنشاهی، با صراحت نشانه گیری شود.

ج- ضد امپریالیسم و ضد صهیونیسم بودن مبارزه: امام (ره) از ابتدای نهضت خود، قدرت های استعماری شرق و غرب و صهیونیسم جهانی و اسرائیل را به مبارزه طلبید و از آغاز نشان داد، که جنبش مردم در ایران نوعی جنبش اسلامی است تا اعتراض ملی.

د- ممانعت از اجرای سیاست دموکراسی کنترل شده "کندی" که در دیگر کشورهای وابسته جهان سوم در حال اجرا بود. زیرا حرکت امام خمینی (ره)، رژیم شاه را ناگزیر به اعمال خشونت کرد و بدین ترتیب، چهره واقعی این رژیم برای جهانیان و مردم ایران روشن تر شد.

ه- آشکار شدن قدرت مذهب به وسیله بسیج گسترده مردمی و مقاومت مقابل برنامه های نامشروع شاه (۲). بنابراین، هرچند قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ از نقطه نظر نظامی به شدت سرکوب شد اما زمینه های فکری- فرهنگی انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ را فراهم آورد و جایگاه رهبری روحانیت شیعه و مرجعیت را برای مردم ایران روشن تر ساخت.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۰۵۵۹/عوام-اجتماعی-نقش-مرجعیت-نقش-اجتماعی-عوام/۲۰۵۵۹>